

Scipio's droom

Cicero De re publica

6, 9-29

Inleiding:

A. D. Leeman

Vertaling:

H. W. A. van Rooijen-Dijkman

Voor J. H. Waszink
bij zijn 78e verjaardag

Inleiding

In de 'Droom van Scipio' heeft Cicero zichzelf overtroffen. Naar het oordeel van de meeste moderne lezers is het zijn meest geslaagde literaire prestatie en om andere, meer inhoudelijke redenen heeft het in de late Oudheid en in de Middeleeuwen een moeilijk te overschatten invloed op de voorstellingen van het Hiernamaals uitgeoefend. Bizar zijn de fata van het werk in de overlevingsgeschiedenis. De dialoog 'Over de staat', waarvan het oorspronkelijk het slot vormde, is voor het grootste gedeelte reeds aan het einde van de Oudheid verloren gegaan; in 1820 werd een gehavend handschrift met stukken uit *De re publica* ontdekt en verder zijn er citaten en excerpten bij andere antieke auteurs bewaard. Maar daarbij bevindt zich niet het *Somnium Scipionis*, waarin Cicero een poging deed een soort 'mythe' in de trant van de afsluitende mythen van Plato's dialogen te geven. Zoals bij Plato het geval is, probeert Cicero in zijn 'mythe' de geest van het hele werk op een hoger, 'irrationeel' en niet meer voor bewijsvoering toegankelijk niveau te brengen. Anderzijds wil Cicero door zijn inkleding als droom aan het verhaal toch een soort overtuigingskracht meegeven. Plato had zijn werk 'Over de staat' laten eindigen met de nogal fantastische mythe van een zekere Er, die op een slagveld gedood was maar toch tot leven kwam en zo in staat was een verhaal over het lot van de ziel na de dood te vertellen. Cicero's eigen droomverhaal over het Hiernamaals en de lotsbestemming van de ziel maakte later op Macrobius zo'n indruk, dat hij er een uitvoerige commentaar op schreef, die samen met de van het werk losgemaakte tekst van het *Somnium Scipionis* in zeer vele handschriften verspreid en blijkbaar ijverig bestudeerd werd. Deze Macrobius leefde in de 5e eeuw en behoorde tot de filosofische richting van de Neo-platonisten. Aangezien Cicero zelf voor de inhoud van zijn voorstellingen uit Platoons-Pythagoreïsche tradities geput had, vond Macrobius er veel van zijn gading.

De gesprekken 'Over de staat', geschreven in 54-52 v. Chr., worden door Cicero gesitueerd in de dagen van 129 v. Chr., die onmiddellijk voorafgingen aan de tragische dood van Scipio Africanus Minor, de hoofdspreker van de dialoog, die aan zijn vrienden tenslotte het verhaal doet van een wonderlijke droom, die hij in zijn jonge jaren gehad zou hebben en die zijn hele leven in dienst van de gemeenschap verder had bepaald. Als jeugdig officier had hij - zo vertelt hij - aan het begin van de 3e Punische Oorlog (149-146 v. Chr.) in Noord-Afrika de hoogbejaarde vorst Masinissa van Numidië bezocht, die al in de 2e Punische Oorlog Rome's bondgenoot tegen Carthago en vriend van de Romeinse aanvoerder Scipio Africanus Maior geweest was. Deze oudere Scipio, de adoptief-grootvader van Scipio Minor, vormde vanzelfsprekend het hoofdonderwerp van de gesprekken bij dit bezoek, dat verder ging over de zorgelijke omstandigheden in de Romeinse staat. Cicero beschrijft bij monde van Scipio Minor dit bezoek met een exotische sfeertekening, die bij deze 'oosterse' vorst paste. De ontmoeting is zeer emotioneel en geeft de oude Masinissa aanleiding tot een gebed aan de Zonnegod en de

hemelingen, naar wie zijn ziel binnenkort hoopt op te stijgen - te 'verhuizen'. In dit inleidende verhaal heeft Cicero op suggestieve wijze alle ingrediënten verwerkt die in de erop volgende nacht aanleiding tot Scipio's droom geven...

In die droom bevindt diens ziel zich in de hemel, waar de ziel van de oude Scipio, sinds lang gestorven, hem tegemoet komt en hem in een apocalyptisch verhaal de bestemming van de mensenziel op aarde en na de dood openbaart. Daarbij grijpt Cicero terug op oude Pythagoreïsche religieuze voorstellingen omtrent de loutering van de ziel in het aardse leven als voorbereiding op een rein en goddelijk voortbestaan in de hemelse sferen, van waaruit de ziel bij de geboorte in het lichaam is afgedaald - de leer van de 'zielsverhuizing' dus. In Scipio's droomverhaal kan Cicero deze leer dramatiseren als een 'werkelijke' ontmoeting en een 'werkelijke' be-schouwing van de bouw van de kosmos in zijn eeuwige, goddelijke orde. De antieke kosmologie was geocentrisch: de aardbol vormde het onbeweeglijke centrum van een aantal ronddraaiende kristallen bollen, waarin achtereenvolgens de maan, de planeten Mercurius en Venus, de zon en de planeten Mars, Jupiter en Saturnus bevestigd waren; de buitenste sfeer was de hemelsfeer zelf met de vaste sterren. Cicero buit de tegenstelling tussen de aardse, 'ondermaanse' nietigheid en vergankelijkheid enerzijds en de grootsheid en de eeuwige orde van de bovenmaanse kosmos anderzijds ten volle uit. Bovendien versterkt hij het dramatisch effect met behulp van het Pythagoreïsche leerstuk van de 'harmonie der sferen', het accord dat ontstaat door het langs elkaar glijden van de kristallen bollen, maar dat tijdens het aardse mensenleven nog onhoorbaar is.

Met één fundamenteel aspect van de Pythagoreïsche leer kon Cicero weinig beginnen: met de gedachte dat de mens als voornaamste taak op aarde had zijn ziel door filosofische ascese en beschouwelijk leven op het eeuwige leven voor te bereiden. Zijn werk 'Over de staat' is niet op de 'theoria', het schouwen van de eeuwige Waarheden van de filosoof, maar op de 'praxis', het politieke leven van de staatsman in dienst van de gemeenschap gericht. Zoals het contemplatieve leven van de filosoof zijn beloning vond in het schouwen van de kosmische orde, zo had het actieve leven van de staatsman zijn traditionele beloning in wereldwijde eer en roem, ook na de dood, bij het nageslacht. Cicero slaat in zijn droom-mythe een brug tussen de 'vita contemplativa' en de 'vita activa' door een aards leven tot heil van de gemeenschap te interpreteren als een orde-scheppende activiteit op aarde naar analogie van de kosmische orde, die door de opperste godheid in stand wordt gehouden. De beloning voor zo'n staatsman is niet de beperkte en vergankelijke aardse roem van de vita activa, maar een schouwen van de kosmische orde, een vita contemplativa, na zijn dood! Daarom is een groot deel van het droomverhaal gewijd aan de ontwaarding, *sub specie aeternitatis*, van de voor Romeinse begrippen zo belangrijke roem. Hierdoor krijgt zijn werk over de staat een hoogst onorthodoxe afsluiting, waarin de doorgaans nuchtere en sceptisch ingestelde Cicero ook boven zichzelf uitstijgt tot het scheppen van een religieus gestemd visioen, dat hij door de inkleding in een droom toch 'geloofwaardig' weet te maken.

De persoonlijke dramatiek in het verhaal komt ook tot uitdrukking in de orakel-achtige voorspelling over de verdere levensloop en het levenseinde van zijn adoptief-kleinkind waarmee Scipio Maior begint, en in de emotionele ontmoeting met de ziel van Scipio Minor's eigen vader Aemilius Paulus. Op virtueuze wijze tempert Cicero de dramatiek op het moment, waarop hij Scipio zijn ontstelde vrienden, in wier midden hij het verhaal vertelt, glimlachend tot stilte laat manen: 'Sst, wek me niet uit mijn droom'... Naar het slot toe verklinkt het verhaal in de abstractie van een onsterfelijkheidsbewijs, dat Cicero aan Plato's Phaedrus ontleent; hij kiest juist dit bewijs, omdat het op het bewegingsprincipe is gebaseerd en daardoor harmonieert met de kosmische bewegingen.

Scipio's droom

- 9 "Toen ik naar Afrika was gekomen om, zoals jullie weten, onder consul Manius Manilius als krijgstribuun te dienen in het vierde legioen, verlangde ik vóór alles koning Masinissa te bezoeken, die met mijn familie op goede gronden zeer bevriend was. Toen ik bij hem arriveerde, omhelsde de oude man mij onder veel tranen. Na enige tijd zag hij op naar de hemel en zei: 'Ik dank u, hoog-

verheven Zon, en u, andere Hemelgoden, dat ik voor mijn vertrek uit dit leven in mijn rijk en onder dit dak een Publius Cornelius Scipio aanschouw, wiens naam alleen al mij verkwikt: zozeer leeft in mijn hart de herinnering voort aan die voortreffelijke en onoverwinnelijke man'. Daarop vroeg ik hem uit over zijn rijk en hij mij over onze staat en met veel verhalen over en weer brachten wij die hele dag door.

0 Met koninklijke luister onthaald zetten wij vervolgens ons gesprek voort tot diep in de nacht, waarbij de oude vorst over niets anders sprak dan over Africanus en zich niet alleen al zijn daden maar ook zijn woorden bleek te herinneren. Toen wij tenslotte afscheid hadden genomen en ik mij te ruste had begeven overviel mij, omdat ik vermoeid was van de reis en bovendien zo lang wakker was gebleven, een ongewoon diepe slaap. Daarin verscheen mij - ik denk door ons voorafgaande gesprek; onze gedachten en gesprekken veroorzaken immers vaak in onze slaap zoiets als Ennius over Homerus schrijft, aan wie hij blijkbaar dikwijls wanneer hij wakker was gedachten en woorden wijdde - Africanus in die gestalte die ik beter kende van zijn beeltenis dan van hemzelf. Toen ik hem herkende, ontstelde ik, maar hij zei: 'Wees niet bevreesd, Scipio, let goed op en prent in je geheugen wat ik je ga zeggen.

1 Zie je daarginds die stad, die door mij weliswaar werd gewongen aan het Romeinse volk te gehoorzamen, maar die haar oude oorlogen blijft hervatten en niet tot rust kan komen?' Hij wees Karthago aan vanaf een hoge, helder verlichte plaats vol sterren. 'Deze stad, die je nu nog bijna als gewoon soldaat komt belegeren, zul je binnen twee jaar als consul verwoesten, en je zult zelf de bijnaam verwerven die je tot nog toe draagt als erfstuk van mij. Wanneer je dan Karthago hebt verwoest, de triomf daarvoor hebt gevierd, censor bent geweest en als gezant Egypte, Syrië, Azië en Griekenland hebt bereisd, zul je nogmaals bij afwezigheid tot consul worden gekozen en een zeer grote oorlog tot een goed einde brengen: je zult Numantia verwoesten. Maar wanneer je dan in een triomfwagen het Capitool opgereden bent, zul je de staat in onrust aantreffen door de politiek van een kleinzoon van mij. Op dat moment, Africanus, zul je voor het vaderland het licht moeten laten schijnen van je moed, je talent en je besluitvaardigheid. Maar ik zie voor die tijd in zeker zin een tweesprong in de baan van het lot. Want wanneer je leeftijd zeven maal acht afgesloten zonnekringen zal hebben doorwenteld en deze twee getallen, die beide om verschillende redenen als volmaakt beschouwd worden, in natuurlijke kringloop het totaal volgemaakt hebben dat jou door het lot beschoren is, zal heel de burgerij zich wenden tot jou alleen en tot jouw naam, op jou zullen de ogen gericht zijn van de senaat, van alle vaderlandslievende burgers, van de bondgenoten en van de Latijnen. Jij zult de enige zijn op wie het heil van de staat rust, kortom, jij zult als dictator de orde in de staat moeten herstellen... als je aan de gewetenloze handen van verwanten ontsnapt.'"

Hier slaakte Laelius een kreet en de anderen zuchtten zwaar, waarop Scipio glimlachend zei: "Ssst, vraag ik jullie, anders wekken jullie me uit mijn slaap; luister nog even naar het vervolg..."

3 'Maar, Africanus, opdat je met des te meer vuur de bescherming van de staat op je neemt, moet je dit weten: voor allen die het vaderland behouden, gesteund en vergroot hebben is in de hemel een vaste plaats bepaald, waar ze voor eeuwig een gelukkig bestaan genieten. Immers, van alles wat zich op aarde afspeelt, is niets die hoogste god die het heelal regeert welgevalliger dan de door recht verbonden verenigingen en woongemeenschappen van mensen die staten worden genoemd. Degenen die deze staten besturen en in stand houden zijn

hiervandaan afkomstig en keren ook hierheen terug'.

14 Hoewel ik nog hevig ontsteld was, niet zozeer door vrees voor de dood als wel voor een aanslag uit mijn eigen familiekring, vroeg ik of hijzelf dan nog in leven was en mijn vader Paulus en anderen die wij als gestorven beschouwden. 'Jazeker', zei hij 'zij zijn het juist die leven; ze zijn uit de boeien van hun lichaam als uit een kerker weggevlogen. Jullie zogenaamde leven is daarentegen dood.... Zie, daar komt je vader Paulus naar je toe'. Toen ik hem zag, stortte ik een vloed van tranen, terwijl hij me omarmde en kuste en me zo het wenen trachtte te beletten.

15 Toen ik mijn tranen bedwongen had en weer enigszins kon spreken, zei ik: 'Zeg me, vereerde en dierbare vader, aangezien dit het ware leven is, zoals ik Africanus hoor zeggen, waarom blijf ik dan nog op aarde? Waarom haast ik me niet hierheen, naar jullie toe?' 'Zo is het niet', zei hij. 'Deze plaats is voor jou alleen toegankelijk, als de god, aan wie deze hele heilige ruimte die je ziet toebehoort, je uit die gevangenschap van het lichaam heeft bevrijd. De mensen zijn namelijk geschapen met de bestemming zorg te dragen voor de bol die je in het midden van deze ruimte ziet en die aarde wordt genoemd. Hun is een ziel geschonken afkomstig van die eeuwige vuren die jullie gesternten en sterren noemen en die, rond en bolvormig, bezielde met goddelijke geest, hun banen in kringloop volbrengen met wonderbaarlijke snelheid. Daarom dien jij, Publius, en ieder ander die vroom is, je ziel in het lichaam opgesloten te houden. Jullie mogen niet uit het leven van de mensen vertrekken zonder opdracht van degene door wie die ziel aan jullie geschonken is, om niet de indruk te wekken, dat jullie je willen onttrekken aan de taak die de godheid jullie als mensen heeft toegewezen. Maar evenals je grootvader en evenals ik, je eigen vader, zo moet ook jij, Scipio, de rechtvaardigheid in ere houden en de plichtsgetrouwe liefde, die belangrijk is in de verhouding tot ouders en verwanten, maar van het allergrootste belang tegenover het vaderland. Zo'n leven is de weg naar de hemel en naar dit gezelschap van degenen die het aardse leven reeds achter zich hebben en bevrijd van hun lichaam de plaats bewonen die je ziet' - het was die schitterend blanke gordel die tussen de sterrevuren oplicht - 'en die jullie naar het voorbeeld van de Grieken de Melkweg noemen'.

16 Van daar uit bekeek ik al het andere en al wat ik aanschouwde maakte op mij een luisterrijke en wonderbaarlijke indruk. Het waren sterren die wij nooit van hier uit zien en ze hadden een omvang die wij nooit vermoed hebben. De kleinste was die bol die, het verst verwijderd vanuit de hemel gezien, het dichtstbij vanaf de aarde, haar lichtglans van een andere ontvangt. De ronde sterrelichamen overtroffen de aarde veruit in omvang. Ja, die aarde zelf leek me nu zo klein, dat ik een lage dunk kreeg van ons imperium, waarmee we als het ware maar een stipje ervan beslaan.

17 Toen ik er steeds maar naar bleef kijken, zei Africanus: 'Zeg eens, hoe lang blijft je geest nog aan die aarde daar beneden gehecht? Zie je niet, in wat voor tempel je bent aangekomen? Alles is verbonden in negen kringen of liever sferen. Een daarvan is de hemelse, de buitenste, die alle andere omvat, de hoogste god zelf, die de overige insluit en bijeenhoudt. Hierin zijn de banen van de eeuwig voortwentelende sterren bevestigd. Eronder bevinden zich zeven sferen die terug draaien in tegengestelde beweging aan die van de hemel. Een daarvan behoort toe aan het hemellichaam van Saturnus, zoals het op aarde genoemd wordt. De volgende is die schittering, brenger van voorspoed en heil aan de mensen, die aan Jupiter wordt toegekend. Dan komt de rossige, angstaanjagend voor de aarde, die jullie met Mars verbinden. Daaronder wordt

ongeveer de middelste zone bezet door de Zon, die de overige hemellichten leidt, regeert en bestuurt, de geest en het ordenend beginsel van het heelal, zó groot dat zij alles met haar straling beschijnt en vervult. Haar begeleiden als metgezellen enerzijds de baan van Venus, anderzijds die van Mercurius. Op de onderste sfeer beweegt zich de Maan in het rond, die aan de stralen van de Zon haar glans ontleent. Daaronder is alles sterfelijk en vergankelijk behalve de zielen, die door de goden aan de mensen zijn geschonken; boven de Maan is alles eeuwig. Die negende en middelste bol, de Aarde, beweegt niet en is de onderste, en alles wat gewicht heeft beweegt zich daarheen door zijn zwaartekracht'.

18 Toen ik van de verbazing waarmee ik dit alles aanzag bekomen was, vroeg ik: 'Wat is dat? Wat is die luide en lieflijke klank die mijn oren vervult?' 'Dat is de klank' zei hij 'die uit een verbinding van ongelijke, maar niettemin volgens een bepaalde verhouding verdeelde intervallen teweeg wordt gebracht door de stuwende beweging van de sferen zelf en die door menging van hoge en lage tonen een evenwichtig geschakeerde harmonie voortbrengt. Zulke geweldige bewegingen kunnen niet in stilte voortsnelen en van nature klinken de twee uiterste sferen enerzijds laag, anderzijds hoog. De hoogste, sterrendragende baan van de hemel, waarvan de rondwenteling het snelste is, beweegt zich met een hoog en helder geluid, de onderste, die van de Maan, daarentegen met het laagste. Want de Aarde, de negende, blijft steeds onbeweeglijk op een vaste plaats in het midden van het heelal. Die acht banen echter, waarvan er twee dezelfde natuur hebben, brengen zeven in hoogte verschillende tonen voort, een getal dat alle dingen verbindt. Kunstenaars hebben dit met snaren en zangen nagebootst en zich zo de weg terug geopend naar deze plaats, evenals anderen die zich door hun superieure aanleg reeds tijdens hun mensenleven met goddelijke zaken hebben beziggehouden.

19 Van dit geluid vervuld zijn de oren van de mensen er doof voor geworden. Geen van jullie zintuigen is meer afgestompt, zoals daar waar de Nijl zich bij de zogeheten Catadupa-cataract van zeer hoge bergen neerstort, het volk dat er woont door de intensiteit van het geluid het gehoorzintuig mist. Dít geluid is echter door de zeer snelle rondwenteling van het heelal zó luid, dat de oren van de mensen het niet kunnen bevatten, zoals jullie evenmin rechtstreeks naar de zon kunnen kijken, omdat de zonnestrallen te sterk zijn voor jullie gezichtsvermogen'.

20 Ondanks mijn bewondering voor dit alles zochten mijn ogen steeds weer de aarde. Toen zei Africanus: 'Ik bemerk, dat je nog altijd je blik naar de zetel en woonplaats van de mensen blijft richten. Als die je klein lijkt - wat ze ook is -, houd dan steeds het oog gericht op deze hemelsferen en veracht dat aardse daarginds. Immers, welke vermaardheid onder de mensen of welke begerenswaardige roem kun je bereiken? Je ziet, dat op aarde slechts hier en daar gewoond wordt op plaatsen van geringe omvang, en dat tussen die 'vlekken' uitgestrekte woestenijen liggen; voorts, dat de mensen de aarde niet alleen met dusdanige onderbrekingen bewonen, dat onder henzelf niets van de ene samenleving tot de andere kan doordringen, maar dat ze ten opzichte van jullie deels 'tegenwoners', deels 'omwoners', deels zelfs tegenvoeters zijn. Bij hen kunnen jullie in elk geval geen roem verwachten.

21 Ook kun je waarnemen, dat diezelfde aarde als het ware omwonden en omgeven is door bepaalde zones, waarvan, zoals je ziet, de twee uiterste, die aan weerszijden op de hemelpolen steunen, door ijzige kou bevroren zijn, terwijl de grootste in het midden door de hitte van de zon wordt verschroeid. Twee zones zijn bewoonbaar; daarvan heeft die zuidelijke, bewoond door jullie

'tegenwoners', niets met jullie volk te maken. En die andere, de noordelijke, die jullie bewonen, kijk toch eens, hoe gering het gedeelte ervan is dat jullie aangaat. Heel die door jullie bewoonde wereld, smal aan de boven- en onderkant, breder aan de zijkanten, is immers in zekere zin een eilandje, omspoeld door de zee die jullie op aarde de Atlantische, de Grote, de Oceaan noemen; je ziet echter, hoe klein deze is in weerwil van zo'n grootse naam.

22 Heeft ooit vanuit deze bewoonde en bekende gebieden jouw naam of die van één van ons de Kaukasus, die je hier ziet, kunnen overtrekken of de Ganges daar kunnen overzwemmen? En wie zal in de overige streken in het uiterste oosten of westen, noorden of zuiden jouw naam horen? Als dat allemaal is weggesneden zie je ongetwijfeld, hoe beperkt het gebied is waar jullie roem zich wil verbreiden. En de mensen zelf die over ons spreken, hoe lang zullen ze dat doen?

23 Zelfs indien dat nageslacht van toekomstige mensen de lof van ieder van ons zonder onderbreking van vader op zoon zal willen doorgeven, dan kunnen we toch ten gevolge van overstromingen en wereldbranden, die op zekere tijdstippen moeten plaatsvinden, niet alleen geen eeuwige, maar zelfs geen langdurige roem verwerven. Wat heeft het trouwens voor belang, dat de mensen na ons over je zullen spreken, terwijl dat niet gedaan is door degenen die vóór ons geboren zijn - mensen, niet minder in aantal en zeker beter dan de huidige generatie? Dit alles te meer, waar zelfs bij hen, door wie onze naam gehoord kan worden, niemand de herinnering van ook maar één jaar kan bereiken... De mensen meten immers gewoonlijk het jaar slechts af naar de terugkeer van de zon, van één hemellichaam dus. Maar pas wanneer alle hemellichamen zijn teruggekeerd naar de plaats vanwaar ze eens vertrokken zijn, en met lange tussenpozen dezelfde constellatie van de gehele hemel opnieuw tot stand hebben gebracht, dán kan men naar waarheid spreken van de kringloop van een jaar. En ik durf nauwelijks te zeggen, hoeveel generaties van mensen zo'n jaar omvat. Eens, toen de ziel van Romulus in deze ruimte doordrong, zag men op aarde de zon verduisteren en doven; welnu, wanneer de zon aan dezelfde kant en op hetzelfde tijdstip opnieuw zal verduisteren, dán pas zijn alle hemellichamen naar hun uitgangspunt teruggekeerd en moet je het jaar als voltooid beschouwen; weet echter, dat van dit jaar nog niet het twintigste deel is verlopen.

25 En daarom, als je wanhoopt aan je terugkeer naar deze plaats, waarop heel het streven van grote en voortreffelijke mannen gericht is, hoeveel is dan die roem van de mensen waard, die zich ternauwernood over een klein deel van één jaar kan uitstrekken? Als je dus je blik omhoog wilt richten en deze verblijfplaats en eeuwige woning wilt beschouwen, zul je je niets aantrekken van gepraat van de massa en je zult evenmin de hoop op je welzijn stellen in beloningen van mensen. De deugd zelf dien je door haar eigen verlokkingen naar ware eer te trekken. Laten anderen maar zien, wat ze over je zeggen. Praten zullen ze wel, maar al dat spreken blijft beperkt tot de engte van de gebieden die je ziet; nooit was het over iemand van blijvende duur, het wordt begraven met de ondergang van de mensen en door de vergetelheid bij het nageslacht uitgevaagd'.

26 Toen hij dit gezegd had, zei ik: 'Wel, Africanus, als het waar is, dat voor mensen die het vaderland goede diensten hebben bewezen om zo te zeggen een weg naar de hemelpoort openstaat, zal ik, hoewel ik van jongs af aan, tredend in uw sporen en in die van mijn vader, uw beider eer niet verzaakt heb, mij nu met des te meer waakzaamheid inspannen, nu mij zo'n grote beloning in het vooruitzicht is gesteld'. Waarop hij zei: 'Ja, span je maar in en besef, dat niet jij sterfelijk bent, maar dit lichaam. Jij bent immers niet degene die zichtbaar is in

deze gestalte, maar de ziel van iedere mens, dát is zijn ware ik, níet die gedaante die met de vinger kan worden aangewezen. Weet dus, dat je een god bent, in zover god is wat levenskracht heeft, wat voelt, zich herinnert en vooruitziet, wat dit lichaam, waarover het de leiding heeft gekregen, bestuurt, regelt en beweegt op dezelfde wijze als die hoogste god deze wereld. Zoals de ten dele sterfelijke wereld bewogen wordt door die eeuwige god zelf, zo wordt ook het vergankelijke lichaam bewogen door een onsterfelijke ziel.

27 Want wat zich steeds beweegt, is eeuwig; wat echter iets anders beweging verschaft en zelf van buitenaf wordt aangedreven moet, wanneer de beweging eindigt, zijn leven beëindigen. Alleen datgene dus wat zichzelf beweegt, houdt, omdat het nooit door zichzelf in de steek wordt gelaten, ook nooit op zich te bewegen; ja zelfs is dit de bron, het begin van beweging voor al het andere dat bewogen wordt. Het begin nu heeft geen oorsprong; want uit het begin ontstaat alles, zelf kan het daarentegen uit niets anders ontstaan; zou het een andere bron van ontstaan hebben, dan zou het immers geen begin zijn; maar als het nooit ontstaat, vergaat het ook nooit. Want een begin zal, eenmaal te niet gedaan, zelf niet meer uit iets anders herboren worden en evenmin uit zichzelf iets anders scheppen, in zover het noodzakelijk is, dat alles uit een begin ontstaat. Zo komt het, dat het begin van een beweging afkomstig is van datgene wat zelf door zichzelf wordt bewogen; en dat kan niet geboren worden of sterven; anders zou heel de hemel en heel de natuur noodzakelijkerwijze ineensstorten en tot stilstand komen en zij zouden geen enkele kracht meer kunnen vinden, waardoor zij opnieuw tot beweging worden aangedreven.

28 Nu dus duidelijk is, dat datgene eeuwig is wat door zichzelf wordt bewogen, wie is er die zou bestrijden dat deze natuur aan de zielen is toebedeeld? Onbeziel is immers alles wat door een impuls van buitenaf wordt aangedreven; wat daarentegen beziel is, dat wordt door een eigen innerlijke beweging voortgedreven; want dit is de eigen natuurlijke kracht van de ziel; en als zij van alles het enige is dat zichzelf beweegt, is zij zeker niet geboren en blijft zij eeuwig bestaan.

29 Deze ziel moet jij bezig houden met de edelste werkzaamheden! Welnu, de edelste zorgen richten zich op het heil van het vaderland. Wanneer de ziel zich daarin voortdurend energiek heeft geoefend, zal zij sneller naar deze verblijfplaats, haar eigen woning, toevliegen; en ze zal dat met meer gemak doen, indien ze zich reeds tijdens haar opsluiting in het lichaam naar buiten wendt en door beschouwing van de wereld daarbuiten zich zo veel mogelijk aan het lichaam onttrekt. Want de zielen van hen die zich aan lichamelijk genot hebben overgegeven en zich als het ware dienaren daarvan betoond hebben en die door de drang van hun aan genot verslaafde lusten de rechtsorde van goden en mensen hebben geschonden, blijven na hun ontsnapping uit de lichamen dicht langs de aarde rondzweven en ze keren pas na een rusteloze rondgang van vele eeuwen naar deze plaats terug'.

Hij verdween; ik ontwaakte uit mijn slaap."

Literatuur

Wie meer wil weten over het *Somnium Scipionis* kan terecht bij de recente bundel *Utrechtse Bijdragen tot de Mediëvistiek, VI: Visioenen* (red. Stuip en Vellekoop), Utrecht, Hes 1986, waarin H. L. W. Nelson op p. 54 e.v. over Cicero's *Somnium* (en over Vergilius *Aeneis VI*) schrijft en daaraan een uitvoerige literatuurlijst toevoegt.

De vertaalster is de inleider dankbaar voor zijn waardevolle suggesties ten aanzien van de vertaling.